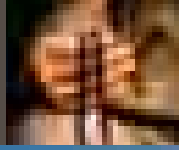

Fıkıh

Abdullah KAHRAMAN*

TİCARETTE AHLÂK:
AMACA
GÖTÜREN YOL

Kutsal kitabımız Kur'ân-ı Kerim,

Allah'ın geceyi istirahat, gündüzü ise rızık temini için yaratmış olduğunu ifade etmektedir¹. Yine Kur'ân'da, insan için çalışıp çabalamadan başka bir yol olmadığı², dünya nimetlerinin "Allah'ın nimetleri" ve "güzel rızıklar" olduğu vurgulanmış³, Müslümanlara, Cuma namazından sonra yeryüzüne dağılarak bu güzel rızıklardan kazanıp yararlanmaları öğütlenmiştir⁴. İslâm'ın Yüce Peygamberi, dağdan odun toplayarak bile olsa, bir iş tutmanın, başkalarına el avuç açmaktan daha iyi olduğunu söylemiştir⁵.

Peygamberler de Ticaret Yapmıştır

Bütün peygamberlerin ve din önderlerinin birer iş ve meslek sahibi oldukları bilinen bir husustur. Bu durum, hem çalışmanın önemini hem de maddî değerler ile mânevî değerlerin bir arada yaşatılabileceğini göstermektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v), "Allah'ın gönderdiği bütün peygamberler çobanlık yaptılar." buyurmuş; yanındakiler "Siz de mi, ya Rasulallah?" diye sorduklarında, "Evet ben de vaktiyle bir miktar paraya Mekkelilerin koyunlarını gütmüştüm."⁶ buyurmuştur.

Kişinin Kendi Emeginden Helali Yoktur

Hz. Peygamber (s.a.v)'in din işlerine olduğu kadar dünya işlerine de önem verilmesini telkin eden bu tür açıklamalarından ilham alan ilk Müslümanlar, bir ibadet şekliyle çalışmaya koyulmuşlardır. Başlangıçta çok ağır geçim sıkıntılarını çekmelerine karşılık kısa bir süre sonra geniş maddî imkânlarla ulaşımlardır. Mesela, Mekke'den Medine'ye hicret etmek zorunda kalan zengin Müslümanların bir kısmı, malını ve mülkünü Mekke'de bıraktığı için fakir düşmüştü. Hz. Peygamber (s.a.v) onların zor durumda kalmasını önlemek için kardeşlik anlaşması yapmış, bir zenginle bir fakiri kardeş ilan etmiş ve dünya tarihinde eşi görülmececek bir toplumsal dayanışma gerçekleştirmiştir. Bu anlaşmaya göre kişi kardeş olduğu kimse ile her şeyini paylaşıyordu. Abdurrahman b. Avf adlı sahâbî de Medineli birisiyle kardeş olmuştu. Mekke'de iken zengin olan Abdurrahman, Medineli kardeşinin kendisiyle her şeyini paylaşma teklifine teşekkür edip ona; "Bana pazarın yolunu göster." diyerek kendi elinin emeği ile geçimini temin etme yolunu tercih etmişti.

Ticaret Amaç Değil, Araçtır

Daha Hz. Peygamber (s.a.v) hayatta iken işlerine dört elle sarılan ve zengin olan Müslümanlar vardı. Bu kişiler, sadece servet sahibi oldukları için değil, asıl servetleriyle, yeri geldikçe din ve toplum uğruna eşsiz özverilerde ve yardımlarda buldukları için Peygamberimiz nezdinde itibar kazanmışlardı. Abdullah b. Mes'ûd'un şu açıklamaları son derece ilginçtir: "*Allah Rasulü mâlî hayırlar yapmamızı emredince içimizden kimileri çarşıya gidip hamallık yaparak birkaç avuç hurma ile dönerdi. Bu gün onlardan bazılarının milyonları var!*"⁷.

İş hayatına atılan ilk dönem Müslümanları, çalışıp kazanmayı asla bir amaç haline getirmemiş, esas gayenin önemli vâsıtalarından biri saymışlardı. Esas gaye örnek insan ve iyi Müslüman olmaktı. Ancak bunun yolu sadece bir köşeye çekilip ibadet etmek değildi. Çalışmayı da ibadet haline getirecek bir şuurla hareket etmekte.

Amaca Götüren Yol: Ticarete Ahlâk

İslâm ahlâkında çalışıp kazanmanın belli ilke ve amaçları

vardır. Bir başka ifadeyle yüce dinimiz çalışıp kazanmayı teşvik ederken bunun belli ahlâk ilkeleri çerçevesinde olmasını istemiş böylece de İslâm medeniyetinde iş ahlâkı oluşmuştur.

eğitimi almasını gerekli görmüşlerdir. Bu her iki bilgiye sahip olmayan insan ya kötü ve kalitesiz mal üretmek veya gayri meşru iş yapmak yoluyla insanlara zarar verir. Hâlbuki Müslümanın temel niteliklerin-

sirler meydana getireceği ifade edilmiştir.

İşin Özü

Müslümanın ticaret hayatında uyması gereken ahlâkî esasları, ilgili âyet ve hadisleri dikkate alarak şöyle özetleyebiliriz:

Müslüman, ticaretinde de iyi niyetlidir, hoş görülüdür, işine erken başlar, pazara girdiğinde Allah'ı anarak sorumluluğunu yeniden kuşanır, dürüstlük ve güvenilir olmayı ve kalmayı ilke edinmiştir, güven kazanması para kazanmasından daha önemlidir, ölçü ve tartıda hile yapmaz, alış-veriş yaparken de bir taraftan sadaka vermeyi âdet haline getirir, verdiği sözü yerine getirir, gerektiğinde özellikle de kendi kusuru varsa sattığı malı geri alır, zor durumda olanlara ödeme kolaylığı sağlar, ticarete yeminden kaçınır, malının aybını gizlemez, ayıplıyı düşük fiyattan satar, özellikle başkasının malını kötüleyerek müşteri kızıştırmaz, müşterinin bilgisizliğini fırsata çevirmekten kaçınır, haram kazanç elde etmeyi hatırına bile getirmez⁸.

İş ve meslek sahibi olmak önemli bir sorumluluk gerektirir. Bu sebeple dinimiz ve medeniyetimiz iş ahlâkına bazı ilkeler getirmiştir. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz:

a) *İş ve kazanma faaliyetlerimizde temiz bir niyet taşımak.* Bütün diğer çabalar gibi iş hayatında da Allah'ın hoşnutluğunu gözetme ve insanlara faydalı olma niyeti, bütün düşüncelerin üstünde tutulmalıdır.

b) *Meslekî bilgi ve ehliyet sahibi olmak.* İslâm ahlâkçıları, her Müslümanın kendi iş alanıyla ilgili bilgilerini, ayrıca haksız kazançtan ve haramdan korunmak ve helal kazanç sağlamak için gerekli dinî ve ahlâkî

den biri de elinden ve dilinden yani söylediklerinden ve yaptıklarından başkalarının zarar görmemesidir.

Gerek Kur'an-ı Kerim'in gerekse hadislerin verdiği bilgilerden hareketle iş ve ortaklık ahlâkında tarafların birbirini aldatmaması, başkasının pazarlığı üzerine pazarlık yapmama, malın kusurunu açıkça söyleme, alıcı olmadığı halde müşteri kızıştırmaya kalkışmama, borcunu zamanında ödeme gibi temel ilkelere uyulması gerekmektedir. Aksi halde elde edilen kazancın helal olmayacağı, kul hakkı olacağı ve bunun da başta kişinin mânevî hayatı olmak üzere, ailevî hayatı üzerinde önemli olumsuz te-

Dipnot

- 1 28/Kasas, 73.
- 2 53/Necm, 39.
- 3 7/A'râf, 32.
- 4 62/Cumu'a, 9.
- 5 Buhârî, Zekât, 50.
- 6 Buhârî, İcâre, 2.
- 7 Buhârî, İcâre, 13.
- 8 Bu konudaki bazı âyet ve hadisler için bk. 2/Bakara, 278-280; 6/En'âm, 152; 17/İsrâ, 35; 26/Şuarâ, 181; 33/Ahzâb, 35; 55/Rahmân, 9; 83/Mutaffifin, 1-6; Buhârî, Büyü', 16; 19, 22; Müslim, Büyü', 47; ez-Zikru ve'd-Dua, 11; Müsakât, 6; Tirmizî, Büyü', 4, 6, 67, 75, 76; Deavât, 35; el-Birru ve's-Sıla, 55; Nesâî, Büyü', 104.